

יו"ל ע"י מכון 'כתבי בן מלך'

לתרומות והנצחות נא לפנות ל: 054-8422488

לקבלת העלון במייל, ניתן להצטרף בכתובת
mechonbenmelech@gmail.com

כתובת המכון: אוהב ישראל 1/9, ביתר עילית

לתגובות והערות נא לפנות ל: 052-7616048

לקהל שוחרי תורת ה'בן מלך' ואוהבי התורה בכל מקום שהם

הננו בזה בקריאה של חיבה לשוחרי התורה,
להיות שותפים וידידים איתנים למפעל הכביר של מכוננו
להפיץ על פני תבל את אורו המיוחד והבהיר בתורה של
מורנו ורבינו בעל ה'בן מלך' זצוק"ל

ולתמוך בבית היוצר 'מכון כתבי בן מלך', אשר אך ורק מכוחו יוצאים לאור
כל גנזי תורתו של רבינו ושיעוריו המרובים, כאשר זכינו לראות את הכרכים
הרבים נדפסים ויוצאים לאור עולם, ופתחו אופקים חדשים בפני כלל שוחרי
התורה

מהררי ציון יוצאת הקריאה, בואו לעזרת ה' בגבורים, המשימה הגדולה עדיין
לא הושלמה ודורשת משאבים רבים מדי חודש בחודש.
נא זכו והצטרפו להימנות למצווה חשובה זו של הרבצת והפצת אור התורה
לזכות את הרבים, הטו שכם וטלו חלק במשימה הגדולה

פנו עתה להנהלת המכון והצטרפו למשפחת התורמים והמנויים
לדבר המצוה הגדולה הנתונה בידינו

באין מענה השאירו הודעתכם ונשוב אליכם בהקדם

- ספרים
- למען השנה
- סדרת ספרים
- ביאורים ומאמרים
- על המשימה המיטת תורה
- ספרים
- על הש"ס
- סדר
- המת ומחשבת
- ביאורי סוחר
- סדר
- אמנה ומחוקק
- מגאן
- תורה ודעת
- אמרים
- תורה ודעת

הנצחות תורמים

קו בן מלך
03-3077354

מחנכים מכון
סניפים 14 מקומות במדינה

עמדת הטקסט בבתי מסת
לשמוך סניפיה רבים
מחולקים לפי גושים
בכל התחומים

הכשרת ספרו בן מלך
בבית המדרש מרכזי הרבנים

מלפני התקלה: 054-8422488
כתובת: אוהב ישראל 1/9

ביתר עילית
קניית מכתב לפי סעיף 46

לתיאור האריות
mechonbenmelech@gmail.com

בשורה טובה למבקשי ה'

ניתן להאזין לשיעורי רבינו זצוק"ל בקו השיעורים

'קו בן מלך'

03-3077354

ישנה אפשרות לבחור במאגר הממוחשב ולהאזין לשיעורים

בפרשת השבוע - ובענייני דיומא

שמעו ותחי נפשכם

ויהי רצון שנובה להגדיל תורה ולהאדירה

מכון כתבי בן מלך
התנהלה

הודעה חשובה ומשמחת
לתורמי המכון

ניתן לקבל החזר מס

על תרומות למכון בגובה של

עד 35% מערך התרומה

לפי סעיף 46

אוצרות
בן מלך

ללמדנו שלא נאמרו דברים אלו במלוא התוקף אלא במשמעות מוגבלת.

אף כאן יבואר על דרך זה. הדנה ביארנו בזה כי הצורך שתהא אש יוקדת תמיד הוא מדיני 'המזבח', שכדי לקובעו כמזבח העולה אמרה התורה שצריך המזבח להיות תמיד מוכן ועומד להקרבת קרבנות, והביטוי לכך הוא כפי שציוותה תורה - שתהא האש יוקדת עליו תמיד. כלומר שבזה מוגדר המזבח כ'מזבח עולה' שתמיד נקריבים עליו קרבנות עולה, ולפיכך אמרה התורה שתהיה אש על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר.

ונמצא עיקר כוונת הכתוב שתהיה העולה 'על המזבח', ומה שאמר הכתוב 'על מוקדה' הוא כעין מאמר המוסגר, שאין גדר הדין שתהיה העולה על מוקדה, אלא עיקר ההלכה היא שתהיה 'על המזבח', אלא שמראה מקום הוא לו שהיות העולה 'על המזבח' היא 'על מוקדה'. וכיון שאין זה עיקר משמעות הכתוב, על כן מיעטה תורה בתוקף משמעותה והקטינה את האות הראשונה, ללמדך ששימת העולה על 'מוקדה' איננה התכלית הנדרשת כאן ובעיקר בעינן שתהיה 'על המזבח', וצורך מוקד האש הוא ענין בפני עצמו כדי שתמשיך ההקטרה ואכילת המזבח.

ואכן הלכה זו נאמרה דווקא במזבח שבמקדש, אבל בממה קטנה אין בה דין של 'אש המזבח תוקד בה'. כי כאמור אין זה דין שנאמר בהאש שתהיה דולקת מיד, כי אם דין הוא במזבח שהאש של המערכה תוקד בו, ובכך יהיה נחשב כמזבח העולה. כי המצוה היא שיש להתמיד את המזבח בעולה, ואחד מהדברים לבטא זאת הוא בקיום האש תמיד. ולכן מצוה זו היא בכלל 'זאת תורת העולה' האמור כאן בפסוק.

* * *

וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה. וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו. (י, ט-ז)

פשוטו של מקרא זה מבואר היטב, ועניינו להרבות חלקו של הכהן המקריב את המנחה יתר על חלק שאר אחיו הכהנים. ומאחר שהמנחות האפויית בתנור והנעשות במרחשת ובמחבת הן מנחות חשובות, לכן הן ניתנות לכהן המקריב אשר עסק בפועל בהקרבנות, ואילו המנחות הפחותות מהן, כגון זו הבלולה בשמן או מנחה חרבה - ניתנת לכל הכהנים. ונראה שהדבר בא בתורת שכר על היותם מופקדים על הקרבת הקרבנות, והגם שבמעשה העבודה בפועל אין עוסק כי אם כהן אחד מתוך כולם, אולם ביסודה מיוחסת העבודה כמעשה כולם, שהלא כל הכהנים מצווים להיות מזומנים לה.

זה לשון הרמב"ן: 'כי היחיד מהם או השנים ושלשה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם, וכולם עומדים על הקרבן.'

אך מקרא זה דרשוהו חז"ל בענין אחר: "לכהן המקריב אותה לו תהיה", יכול לו לבדו - תלמוד לומר "לכל בני אהרן תהיה". יכול לכולן - תלמוד לומר "לכהן המקריב אותה". הא כיצד, לבית אב של אותו יום שמקריבים אותה (רש"י, והוא בספרא צו פרק י').

והנה לאחר שנדרשה דרשה זו נמצא, שאין כל הבדל בין סוגי המנחות השונות, אלא כולן כאחת ניתנות לבית האב המקריב. ודברי חז"ל אלו נראים כמרפסן איגרא, והלא הכתוב ירד וחילק להדיא בין מנחה למנחה, ומדקדק לומר בדברים ברורים: "וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת - לכהן המקריב אותה לו תהיה; וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה - לכל בני אהרן תהיה". ומעתה מה מקום יש לשאול על הבדל דיני המנחות שבשני הכתובים הללו 'הא כיצד', ומכאן להכריח שיתאחד ויהיה דין שוה לכולן, עד שסרסו חכמים את פשוטו של מקרא עד היסוד, להוציא ממנה הלכה העומדת לכאורה בסתירה לכל בניינו. הרי הא גופא בא הכתוב ללמדנו להבדיל בין מנחה למנחה, שיש מנחות הניתנות 'לכהן המקריב', ויש מהן הניתנות 'לכל הכהנים'. ואם בכל מקום למדנו

על פי דרכנו שכל אשר דרשו חז"ל מקרא בתורה שלא עפ"י פשוטו, לאחר הדקדוק והעיון בכתובים עולים הדברים בקנה אחד עם משמעותם על פי הפשט, הנה לפנינו הדברים נפלאים עד מאד.

ובכדי לעמוד על פתרון הדברים יש להקדים, כי חלוקת הכהנים למשמרות ולבתי אב - לא היתה קיימת מאז ומקדם. בראשונה היו כל הכהנים בני אהרן מופקדים על עבודת הקרבנות, והיו מצווים כולם לעמוד הכן לעבודה, באופן שבשעה שיצטרכו להם יהיו הם מזומנים לכך מיד.

אמנם לאחר מכן מפאת הצורך נעשתה חלוקת הכהנים למשמרות, עד שהתפתח לעשרים וארבעה משמרות כהונה, כמו שאמרו בגמרא: 'משה תיקן להם שמונה משמרות, ארבע מאלעזר וארבע מאיתמר, בא שמואל והעמידן על שש עשרה, בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה' (תענית כז). וכל משמר מחולק לבתי אב, וכל בית אב עובד באחד מימי השבוע. ומשנקבעו המשמרות, שוב לא היה מוטל על כל הכהנים לעמוד הכן לעבודה, אלא כל כהן היה יודע זמן משמרו, ובאותו השבוע היו רק כהני המשמר הלזה ממונים על עבודת המקדש, ואילו שאר הכהנים שאינם שייכים לאותו המשמר לא נטלו כל חלק בה.

ומעתה נראה לבאר, כי פרשה דידן לפי פשוטה מתייחסת לסדר העבודה בטרם נקבעו המשמרות ובתי האב [וכמו שפירש המהר"ל בגור אריה והמלבי"ם], כאשר עדיין לא היתה חלוקה זו על פיה שייכת עבודת כל השבוע לקבוצת כהנים מיוחדת ומוגדרת, אלא כל הכהנים כאחד היו מופקדים תמיד על עבודת המקדש, וכשהיתה להם עבודה במשכן נבחר אחד מתוך כלל הכהנים על מנת לעשותה בפועל. ואכן לאור זה קבעה תורה את מתנות המנחות לאותו הכהן המקריב בפועל את המנחות - שהוא זוכה במנחות החשובות יותר, ואילו שאר כל הכהנים, אינם זכאים אלא למנחות החרבות, הפחותות במידת חשיבותן.

אמנם במה דברים אמורים, בזמן שכל הכהנים היו מופקדים יחד על העבודה, ומלבד

הכהן המקריב בידי לא היה כל הבדל בין כהן אחד למשנהו, באשר כולם היו עומדים כל הזמן הכן להקרבה, ולכן הגם שכהנים אלו לא עסקו בעבודתם בפועל, די בכך שאין להם חלק במנחות החשובות שהם ניתנות למקריב, אולם כיון שאף הם עמדו מזומנים לשרת בקודש והיו מצווים על אותה העבודה, הרי זו נחשבת מבחינה מסוימת כאילו נעשית על ידי כולם, וקבעה תורה גם להם מתנה את המנחות החרבות כשכר לעבודתם, כמו שנתבאר לעיל.

אכן לאחר שנקבעו המשמרות ונשתנה הסדר כליל, הרי מעתה אין מקום וטעם שיזכו שאר הכהנים - שאינם שייכים למשמר המופקד על העבודה - בשום חלק מן המנחות, אחר שלא היה להם חלק ונחלה בעיקר העבודה, ואין המנחה נחשבת כלל כמי שנקרבה על ידם, ופשוט אפוא שאין המנחות שייכות אלא לכהני המשמר. ומאידך גיסא, גם מעמד 'הכהן המקריב אותה' לא נותר על מכונו ונשתנה עם קביעת המשמרות, שלאחר שהצטמצם סך הכהנים הממונים על העבודה שהם נתאגדו לקבוצות ידועות, הרי שתפקיד כהני בית האב ביחס למעשה הקרבן גדול מתפקידם של כלל הכהנים בסדר הראשון, וקרובים הם יותר להיחשב כולם ככהנים המקריבים, כיון שרק הם הנבחרים מתוך הכהנים 'לעמוד הכן' ולהיות מזומנים לעבודה, והם המופקדים למעשה על העבודה בפועל, שבאותו פרק זמן השייך למשמרתם - הם הנושאים בעולה.

ומעתה שאלת חכמים 'הא כיצד' איננה שאלה על פשוטו של מקרא, כי בטרם נוסדו המשמרות היה מתקיים פשטות הכתוב כפשוטו כמו שכתוב בתורה, 'המנחות המובחרות הן לכהן המקריב והמנחה הפשוטה הבלולה והחרבה היא לכל הכהנים. אלא זהו אשר שאלו 'הא כיצד' - כלומר, כיצד תתקיים מצות חלוקת המנחות בין הכהנים אחר שכבר נקבעו המשמרות ונשתנו המעמדות ממתכונתם המקורית. ועל הזמן ההוא דרשו חז"ל בעומק כוונת הכתוב והעלו, כי מעתה זכאים כל

אלא דבק ל'באש ישרף', לומר שבליילה השני אינו נאכל אך אינו נשרף, שהצריך הכתוב לשריפת פסולי המוקדשין שתהיה ביום.

וכבר דרשו כן בתורת כהנים מהפסוק דידן - 'זה בנין אב לכל קדשים נשרפים, שלא יהיו נשרפים אלא ביום'. ויסוד דין זה הוא משום ששריפת הקדשים היא הנהגת כבוד בקדשים, כעין שריפת האימורים (עיין אבן עזרא), ועל כן 'הצריך הכתוב לשריפת פסולי המוקדשים הללו שתהיה ביום, כמו שהקרבת הכשרים ביום' (לשון הרמב"ן).

ונמצא דבר מופלא, ששריפת הקדשים שהיא כ'מו' שריפת האימורים על המזבח, אינה כשרה אלא ביום, ולפיכך ממתנינים לשריפה עד בוקר יום השלישי, ואילו הקטרת האימורים שזה עצם אכילת המזבח בהקטרת האימורים לגבוה - כשרה גם בלילה. ואיך יתכן כדבר הזה, ששריפת הקרבן על המזבח תהיה בלילה ואינה צריכה יום דוקא, ואילו שריפת הנותר והפסול מן הקרבן צריכה יום ולא לילה.

אך הדבר יתבאר לפי מה שביארנו במקומו הטעם שבאכילת קדשים הלילה הולך אחר היום, דלא כמו בכל מצוות התורה שהיום הולך אחר הלילה - לפי שכל העשיות שציוותה התורה אינן אלא ביום, כמו שמצינו במילה ובארבעת המינים שמצוות התורה צריך לעשותן ביום ולא בלילה, ואכן מן הטעם הזה הקרבת הקרבנות אינה אלא ביום, כמו שדרשו חז"ל מדכתיב (י, לח) "ביום צוותו" דזמן ההקרבה ביום ולא בלילה (זבחים צח). ומכל מקום אפשר לאכול בלילה, כי לגבי אכילה הלילה נחשב כפרק זמן אחד עם היום שלפניו, שההכנה והעשייה של האכילה [מעשה ההקרבה] היא ביום, אבל המשך האכילה שפיר יכול להיות גם בלילה שלאחריו.

ומעתה לא רק באכילת בעלים כך הוא שהלילה הוא המשכו של היום, אלא גם באכילת מזבח דהיינו בהקטרת האימורים יכולה להיות ההקטרה גם בלילה. כי ההקטרה כשלעצמה איננה צריכה

כהני הבית אב בכל המנחות כולם. הן במנחות החשובות - מצד היותם בגדר 'הכהן המקריב', והן במנחות החרבות - מצד היותם הכהנים היחידים המצויים על העבודה.

ונמצא כי הלכה זו שדרשוה חכמים עולה בקנה אחד עם יסוד כוונת הכתוב, שמאותו הטעם והגדר שהמנחות החשובות ניתנות 'לכהן המקריב', מעתה אחר חידוש המשמרות יינתנו לכל כהני בית האב; ומאותו הטעם והגדר שהמנחות הפשוטות ניתנות 'לכל הכהנים' כדבר הכתוב, הרי שמעתה אף הן ניתנות רק לאותו בית האב. הרי שבכך שכל המנחות ניתנות לבית האב המקריב, לא עקרו חכמים בזה את יסוד ההבדל בין המנחות, אלא מעמדות הכהנים הם אשר נשתנו, ובקביעת המשמרות נתמזגו שתי ההגדרות הנבדלות בקבוצת כהנים אחת, להיותם זכאים בכל המנחות כאחד, שיש להם גם הגדר של 'כל בני אהרן' כפי שהם במציאות, וגם הגדר של 'הכהן המקריב' כפי שהם מוגדרים מצד שהם המשמר העובד במקדש [אף שלא כולם עסקו בפועל בהקרבת המנחה], והם יכולים להיקרא 'מקריב'.

ויש אפוא שני דינים: [א] לפני חלוקת המשמרות - החלוקה היא כפי שנכתב בתורה לפי פשוטה, שבמנחות החשובות זוכה רק הכהן המקריב, ובמנחה הבלולה והחריבה זוכים כל בני אהרן הכהנים. [ב] אחרי שנתחדשו המשמרות - כהני 'בית אב' זוכים בכל המנחות, ושאר הכהנים שאינם מבית האב אינם זוכים בכלום, ועל זה מדבר בתורת כהנים לדרוש דין זה מן הכתוב.

* * *

והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף. (יז, י)
אף שדין נותר כבר יש גם בלילה, שכן זמן אכילת שלמים הוא שני ימים והלילה שביניהם, ואור ליום שלישי כבר חל האיסור, אך שריפת הנותר היא רק ביום השלישי ככתוב בפסוק שלפנינו. וכמו שביאר הרמב"ן, שמה שנאמר כאן 'ביום השלישי' אינו דבוק ל'הנותר', שכן עצם דין נותר ישנו כבר גם בלילה שקודם היום השלישי,

האנשים שביקשו לעשות פסח שני ולהשלים את חיובם].

אלא שעצם הדבר צריך טעם, מדוע לא נתפרש בתורה אימתי החלו שבעת ימי המילואים, והלא הוא מאורע חשוב שהאריכה בו תורה ופירטה את סדר הליבישה ופרטי הפרטים של סדר ההקרבה, ומדוע לא יודיענו הכתוב באיזה יום היה הדבר.

אכן יש לנו לעיין ביסוד הדבר ולעמוד על כל מהותם של 'שבעת ימי המילואים', שהוטל על אהרן ובניו לקיים כל הסדר הזה. ויש ללמוד מלשון המקראות, שכל זה לא היה לשם ידיעת והרגלי המעשים והעבודות בלבד, כי עבור זאת לא היו צריכים להקים את כל אהל מועד עם פרטיו ודקדוקיו. אלא הוצרכה להם 'עבודה' של ממש, כי 'ימלא את ידכם' שנאמר כאן אין הכוונה לאימון מעשי גרידא, אלא משמעותו לחנך ולקדש את הכהנים בעבודה לפני ה' שיתייחדו ויתכנהו בזה לתפקידם ככהנים, ולכן חל עליהם חיוב הבאת הקרבנות, להתקרב בהם אל ה' [באיל העולה] להתחטא לפניו [בפר החטאת] ולשמוח עמו [באיל המילואים]. וכמו שנאמר בפרשת תצוה (שמות כט, א) "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילים שנים תמימים" וגו'.

ואי לזאת היה צורך לבנות להם המשכן, כי הוצרכו שייעשו העבודות פתח אהל מועד בדווקא, בדוגמת הקרבנות שיוקרבו מעת ההקמה ואילך, ונאמר להלן (פסוק לג) 'ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מילואיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם'. כלומר שהיו נצרכים לשהות במקום העבודה כל העת, ורק בכך נתקדשו ונתכנהו לתפקידם.

ונמצא שכל עיקר הקמת המשכן לימי המילואים, לא היה לצורך עצם קיום המשכן, שבשביל המשכן אין צריך לשבעת ימי המילואים, כי אם לצורך עבודת הקרבנות שבאו על אהרן ובניו, בהם מילאו את ידם ונתקדשו בקרבנות באו עליהם במשכן, ואשר על כן כל עוד שלא הגיע

חשיבות של יום, שהיא אינה אלא אכילת המזבח ממה שעשו ביום.

אולם כל זה יפה בהקטרת האימורים שהיא המשך והשלמה מהקרבת היום שלפניו, אבל כלפי הבשר שנעשה נותר, ויש עליהם מצות 'שריפה', אזי צריך לשורפו דוקא ביום, כי השריפה הזו אינה 'אכילה', אלא היא 'עשייה' של שריפה, וכל עשייה בקרבנות חוזר להיות דינה שצריכה יום ולא לילה. משא"כ שריפת האימורים על המזבח אינה 'עשייה' כי אם 'אכילה' ממה שכבר נעשה והוכן, לפיכך יכול להקטיר קדשים בלילה. ומבואר יפה הפלא הגדול, האיך מחמירה התורה בשריפת 'פסולי המוקדשים' שצריכה יום, בעוד ששריפת עיקר הקדשים 'האימורים' יכולה להיות בלילה.

* * *

קח את אהרן ואת בניו וגו' ואת פר החטאת ואת שני האילים וגו' ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד. (ח, ב-ג)

בתחילת פרשת שמיני (להלן ט, א) כתב רש"י 'ויהי ביום השמיני, שמיני למילואים הוא ר"ח ניסן, שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשרה עטרות השנויות בסדר עולם'. ולפי זה ביום כ"ג לחודש אדר הקים משה את המשכן לשבעת ימי המילואים עד ר"ח ניסן.

ועיין באבן עזרא (שמות מ, ב) שנתקשה בדעת חז"ל שהלא פסוק מפורש הוא שציוה ה' להקים המשכן באחד לחודש הראשון. ועיי"ש שלכן רצה לפרש דהמשכן הוקם לראשונה בא' בניסן ואז התחילו שבעת ימי המילואים עד ח' לחודש (ועיין רמב"ן סוף פרשת פקודי ולהלן ח, א).

ובעצם הדבר אימתי היו שבעת ימים המילואים, מצינו שכבר נחלקו בו חכמינו, כמובא בירושלמי ריש יומא ובספרי פרשת בהעלותך (אות סח), אם ביום א' ניסן כלו שבעת ימי המילואים, או שאז התחילו שבעת ימי המילואים. דרבי עקיבא סובר שנדב ואביהו מתו ביום שמיני בניסן, ולכן היו בני אהרן טמאים בערב פסח בשנה ההיא [והם

היום המיועד להקמת המשכן - "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד" (שמות מ, ב) - לא היה סיבה להקים את המשכן בקביעות, רק לשם עבודת ימי המילואים שאינה אלא לצורך הכהנים.

ובדברינו מיושב יפה מה שנתקשה באבן עזרא, כי בתורה אכן נכתב שיום הקמת המשכן הוא באחד לחודש, שאז היה 'זמן הקמתו' אליבא דאמת, שכן הקמת המשכן לפני כן בשבעת ימי המילואים איננה הקמת המשכן בשביל המשכן שצריך להבנות, אלא היא הקמה מקדימה ומיוחדת בשביל עבודת קרבנות ימי המילואים.

והנה דרכה של תורה שכל דבר שאינו מהותי בעצם, אלא כהיכי תימצי לענין אחר, אינו מצוין להדיא עניינו בכתוב, ולכן כיון שהקמת המשכן בכ"ג באדר לא היה מהותי בעצם, שלא היתה סיבה מצד עצמו לקבעו דווקא ביום כ"ג באדר, אלא משום שהיה שבעת ימים לפני האחד לחודש הראשון. לפיכך אין הכתוב מציין זאת, ובזה סרה תמייהת האבן עזרא. ולא הזכירה התורה כי אם את ההקמה שבאחד בניסן שהיתה תכלית ההקמה, ואכן רק אז ירד ענן ה' על המשכן, וירדה האש מן השמים כאות לריצוי ה' בעבודת אהל מועד.

בעניינא דיומא

סיפור יציאת מצרים

הסיפור צריך להיות בענין הניסים והגאולה, מכיון דבלילה זה שיצאו בה עם ישראל מארץ מצרים, לקח אותנו ה' להיות עמו בניסים ונפלאות, לפיכך מצות הסיפור הוא בענין הניסים והגאולה.

ועיין בריטב"א שם ועוד, דכתבו דלתרוויהו צריך לספר שני הענינים, וכל מחלוקתם הוא רק מה ראוי להקדים. והר"ח וכן הר"ף כתבו 'והאינדא עבדינן כתרוויהו'. ואכן באמירת ההגדה אנו משלבים את שני הדברים. וכמו שכתב הרמב"ם 'וצריך להתחיל בגנות, ולסיים בשבח. כיצד, מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו, כופרין וטועין אחרי ההבל ורודפין עבודה זרה. ומסיים בדת האמת, שקירבנו הקדוש ברוך הוא לה, והבדילנו מן התועים, וקירבנו לייחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים, וכל הרעה שגמלונו. ומסיים בניסים ונפלאות שנעשו לנו, ובחירותנו' (הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ו).

וכך אנו נוהגים באמירת ההגדה, דאחרי שאומר בקצרה 'עבדים היינו וכו' ויוציאנו וכו', עוברים להרחבת הסיפור אשר מתחלק לשנים, בראשונה פותח 'ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא',

שני חלקים בסיפור שבהגדה

בענין מצות סיפור יציאת מצרים, אמרו בגמרא - מתחיל בגנות ומסיים בשבח. מאי בגנות, רב אמר, מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. ושמואל אמר, עבדים היינו (פסחים טז).

ונראה בביאור פלוגתתם, דהא משמעות יציאת מצרים היינו יצירת עם ישראל, בלילה זה לקח הקב"ה את בני ישראל להיות עמו, והוא יהיה להם לאלוקים. והנה מציאות רוממה ונשגבה זאת, יש בה שני חלקים, שני חלקים במעלת העם והתקשרותם לה'. החלק של העבדות לה' וכללות התורה והמצוות, והחלק של חסדי המקום עלינו, ואשר הוא גואלנו בכל דור, צור ישועתינו פודנו ומצילנו.

ובזה נחלקו רב ושמואל, מהו העיקר בשני חלקים אלו, דאשר על כן סיפור היציאה צריכה להיות בענין זה. דלרב, מכיון דעיקר תכלית דעם ישראל הוא להיות עם עובדי ה', ממלכת כהנים וגוי קדוש, 'עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים' (ויקרא כה, נה). לפיכך עיקר הסיפור הוא בענין התורה והעבדות לה'. ולשמואל, עיקר

ומרחיב את חלק הסיפור בענין התורה והעבדות לה'. ולאחריה פותח 'ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא', ומרחיב בחלק הסיפור דהשעבוד הניסים והגאולה.

שני חלקים במהות דעם ישראל

שני ענינים נשגבים אלו, הם שני החלקים המרכיבים בכללות את רוממותם ותפארת גדולתם של עם ישראל, שבהם נקרא עלינו שם ה' ומתבטאת מלכותו עלינו לשם ולתהילה.

ועל כך תיקנו אנשי כנסת הגדולה, לברך שני ברכות, פעמיים בכל יום בשחרית ובערבית, בברכות של קריאת שמע. ברכת 'אהבה רבה' וברכת 'גאל ישראל'.

ברכת 'אהבה רבה' - 'אהבת עולם', על החלק שבחר בנו ה' באהבה וקדשנו במצותיו וקרבתנו לעבודתו וליחודו באהבה, ומלמדינו תורה ומצוות חקים ומשפטים.

אשרינו שנבחרנו מכל האומות, לתפקיד הנעלה והנשגב ביותר. לדעת אותו ולהכיר במלכותו, לעבוד לפניו ולהיות כוהניו ומשרתיו, להשתחוות לפניו ולקרוא בשמו, לבנות לו מקדש ולהקריב קרבנות, להודות לו לשבחו ולהללו, לייחדו ולאהבה את שמו - וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול סלה באמת להודות לך וליחדך באהבה ולאהבה את שמך. אשר זהו התפקיד של עם ה'.

ועוד נתן לנו את תורתו, הכוללת חוקים ומצוות, משפטים ישרים ותורות אמת. הנהגות קודש ודרכי צדק על מנת שנלך בארחותיו ונהיה עם מרומם וגוי קדוש - ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש והייתם לי סגולה מכל העמים (שמות יט, ו). ונתן בלבנו להבין ולהשכיל בה, להעמיק ולהשיג בחכמה האלוקית הנשגבה שבה.

וברכת 'גאל ישראל' - על החלק שהוא לנו לאלוקים ואנחנו עמו, הדואג לנו ומשגיח עלינו, פודינו מיד מלכים וגואלינו מכף כל העריצים, נפרע לנו מצרינו ומדריכינו על במות אויבינו. והוא מלכנו, המתהלך בקרב מחנינו. מגן ומושיע

לאבותינו ולנו בכל דור ודור. מגודל חביבותנו אצלו, ומרוב ידידות, מרכיבנו על במתי ארץ, והוא בעצמו משגיח עלינו ודואג לצרכינו. עיניו עלינו תמיד לספק לנו כל הצטרכותינו בכל עת ובכל שעה. מגן ישענו משגב בעדנו.

שני חלקים אלו, הם המרכיבים את המציאות של עם ה', כי הוא אלוקינו ואנחנו עמו.

כי הוא אלוקינו ואנחנו עמו - לאורך כל הדרך

ומאז יציאת מצרים, ה' הוא מלכנו ואנחנו לו לעם לשני ענינים אלו. בכל התקופות.

בתקופת 'דור המדבר' - כאשר הולחנו במדבר והאכילנו את המן וסיפק כל צרכינו ארבעים שנה, והלך לפנייהם בעמוד ענן יומם ובאש לילה. וכן במה שאנו עמו בכדי לעבדו, קירבנו לפני ה' סיני ונתן לנו את התורה, והוריד לנו את לוחות הברית, והשכין שכינתו בתוכינו.

ובתקופת 'ארץ ישראל' - התבטא מלכותו עלינו, במה שלחם מלחמותינו והנחילנו את ארצו הטובה, ארץ זבת חלב ודבש. ועיניו בה תמיד לתת מטר בעתו. וכן בחלק העבדות לפניו, התבטא בארץ ישראל בבנין בית הבחירה והשראת שכינתו בו, ובהשראת רוח הנבואה, וכן בחכמת התורה, בימי שלמה וחזקיה, 'משבא שלמה היו הכל סוברים את התורה'. ואמרו 'אין תורה כתורת ארץ ישראל' (בר"ר טז, ד).

וגם בתקופת ה'גלות' - למרות הסתר הפנים, עדיין מלכות ה' עלינו. 'משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים'. וכמו שאמרו חז"ל 'כבשה אחת בין שבעים זאבים, הן הן גבורותיו, הן הן נוראותיו'. ובחלק התורה גם היתה בגלות הופעת אור מיוחד של תורה שבעל פה, 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול'. וכן עבודת ה' בגלות היא במדריגה נעלית, שלמרות כל עינויי הגלות, 'בכל זאת שמך לא שכחנו'. באנו באש ובמים על קידוש שמך - 'כי עליך הורגנו כל היום'.

ו'לעתיד לבא בביאת המשיח' - אז יהיה שלימות פיסגת שני מעלות רמות אלו, אשר אז

התורה תהיה חקוקה בלב עם ישראל ככתוב 'ונתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה' (ירמיה לא, לב). ויופיע עלינו אור תורה מחודש ויתגלו לנו רזיה ומעמקיה, 'ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה' (רש"י שה"ש א, ב). 'ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם.. ואת רוחי אתן בקרבכם' (יחזקאל לו, כז). 'כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם' (ירמיה לא, לג). 'ונבאו בניכם ובנותיכם' (יואל ג, א). 'והיה משכני עליהם והייתי להם לאלוקים והמה יהיו לי לעם, וידעו הגויים כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם' (יחזקאל לו, כח).

וכן במה שה' גואלנו, 'וסיף ה' ידו עלינו לגאלנו שנית ויקבצנו מכל הארצות ברחמים גדולים. כדכתיב 'חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגויים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו' (ישעיה נא). 'זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו' (תהלים צח, ג). 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות' (מיכה ז, טו). בקרוב בימינו אמון.

מצות הסיפור בשני מקומות בתורה

והנה מצינו שתי פעמים בתורה, מצוה של סיפור יציאת מצרים. בפרשת בא כשהתורה מצווה על מצוות חג הפסח, נאמר 'הגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים',

ומכאן נלמד מצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח. וכן בפרשת הבאת ביכורים (דברים כז), דהקריאה על הביכורים הוא 'וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ארמי אובד אבי וירד מצרימה וגו'. וקבעו חז"ל שבסיפור יציאת מצרים דליל פסח, ידרשו פרשה זו דארמי אובד אבי, ועיין בהגדש"פ בן-מלך מה שנתבאר בזה, מדוע בחרו בפרשה זו דווקא, לקיים בה את מצות הסיפור ולא מתוך הפרשיות שבהם מסופר היציאה בהרחבה.

ועכ"פ יש לבאר בזה, דשני מקומות אלו בתורה, שנצטוינו בהם לספר ביציאת מצרים. יש בהם שני החלקים דיציאת מצרים האמורים לעיל. דהפרשה בה נאמר 'והגדת לבנך', שם מדובר על חובת העבודה לה' וקיום המצוות. ואילו בפרשת הביכורים, כל וידוי הביכורים מדבר על השעבוד האותות והמופתים והיציאה לחירות, שם מצויין חלק השמחה בטובות הגדולות שעושה הקב"ה עמנו.

ובהגדה של פסח, שכפי האמור מחולק לשני חלקים, אכן בחלק הראשון המדבר על חובת העבדות לה' וקיום המצוות, נדרש פסוק זה ד'הגדת לבנך' בברייתא דכנגד ארבעה בנים דיברה תורה. ובחלק השני המדבר על הטובות והניסים שעושה הקב"ה לעם ישראל, נדרש הפרשה דארמי אובד אבי.

מצה על שום מה

בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם'.

לחם עני - לחם חפזון

ובאמת הדברים מפורשים בתורה בפרשת ראה - 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך'. (דברים טז) בפסוק זה מפורש טעם אכילת המצה. "לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים".

אכילת המצות היא תוכנו ועצם עניינו של החג

מרכז עניינו של מועד חג הפסח, הוא מצוות אכילת המצות. וכך נקרא החג בתורה - 'חג המצות'. אכילת המצות היא המבטאת את תוכנו ועצם עניינו של החג, דהיינו זכירת יציאת מצרים. והנה טעם אכילת המצה בחג המצות, מבוארת ומפורשת. וכפי שנתחייבנו לפרט ענין זה בהגדה של פסח, וכל שלא אמר טעם מצה לא יצא ידי חובתו. - 'מצה על שום מה, על שום שלא הספיק

אצלו. להיות סמוכים על שולחנו ואנו אוכלים משולחנו של מקום.

עיקר העבדות - בהיותנו תלויים וסמוכים על שלחן פרעה

ואמנם כל עת שהיינו עבדים חסרי ארץ ומקור מחיה, הרי היינו סמוכים על שולחן פרעה, וזו אחת מן הסיבות המרכזיות להשתעבדות המוחלטת לפרעה, בהיותנו תלויים בלחמו ומימיו. ועל כן כשגאלנו ה' ממצרים, משמעות הדבר היא שמעתה הקב"ה הוא המפרנס ונותן לנו לחם ומזון בהשגחה מיוחדת. כי מבלעדי סיפוק כל צרכינו במדבר ומני אז והלאה כל השנים, 'ברעב זנתנו ובשבוע כלכלתנו'. מה היתה היציאה מועילה, הרי ללא לחם שוב היינו חוזרים ומשתעבדים למצרים.

עצם אכילת לחם מורה על חירות

ומשום כך קבעה תורה את הסממן העיקרי של חג חירותנו באכילת לחם. באכילת המצה יש ציון והודאה על מה שנעשינו מאז סמוכים על שולחן ה', ביציאת מצרים נעשינו סמוכים על שולחן ה' אשר בזכות זה אנו פטורים מלהשתעבד לעם אחר, ויצאנו 'לחירות עולם'. וענין זה אנו חוגגים ע"י לחם - אלא שנבחר סוג לחם מסויים שמזכיר בצורתו את מאורע היציאה וניסיו. אולם יש כאן גם מטרה בעצם אכילת לחם שונה ומיוחד, עצם הלחם הוא המציין ומורה על החירות. ולא רק בזכרון המצה של החפזון, אלא זהו חג שאוכלים לחם מיוחד. כי 'לחם' כשלעצמו יש בו הוראה וביטוי של חירות וקיום עצמאי, אשר זאת יש לנו מאת ה'. [ויתכן שגם אלמלא היתה היציאה באופן של חפזון, גם אז היינו עושים חג עם לחם]. אמנם מכיון שהלחם הוא המזון התמידי, על כן ציוותה תורה עלינו לציין זאת על ידי לחם משונה ומיוחד, כדי לבטא כי חירותנו והיותנו לעם בן חורין, ביטויה הוא בלחם מאת ה', המעניק לנו מלחמו וסומך אותנו על שולחנו.

ונפלאים הדברים כי ביוצרות לשבת הגדול, אומרים (בקטע המרכזי של הפיוט הנאמר בקול) - יוצאי חיפזון סיפקם מזון, לשובע ולא לרזון, קדוש. הרי

מפורש כאן כי גדר המצה הוא "לחם עוני". וכן בהגדה של פסח, מקדימים לסיפור יציאת מצרים, באמירת "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים". כי לחם ששהה והחמיץ ותפח כראוי, הוא לחם עשיר וטוב. וזה הפירוש 'לחם עוני - כי בחפזון יצאת מארץ מצרים'. שהלחם הוא לחם עני ודל בטעמו ובאיכותו, ובזה אנו רואים חפזון. כי מחמת החפזון לא הספקנו לתת בו את כל הזמן, וכל מה שנצרך ללחם טוב ועשיר.

ונצטוינו באכילת לחם זה שכן זהו לחם שיש בו רמז המספר את מאורע החירות, שיצאנו בחפזון, כי לחם דל ועני מורה בעצם צורתו ומהותו על לחם חפזו. ובזה אנו אוכלים מאכל שיש בו זכר ליציאה ממצרים, מאחר שיצאו בחיפזון ולא הספיק בצקם להחמיץ ואכלו את לחמם כמזה, עושים אנו עניינים לזכרון אותה יציאה מעבדות לחירות, ואנו אוכלים את אותו לחם שאכלו אבותינו בשעת היציאה ההיא. לחם משונה המוכיח את החפזון שבו נעשה, ומזכיר את היציאה. ומאכל זה של זכרון, נקבע לנו לאכילתנו במשך כל ימי החג שבעת ימים.

עם ישראל מזונם הוא מאת ה'

ונראה לבאר, כי בעומק יש באכילת המצה גם ביטוי נפלא לעצם תכנו הכללי של חירות עם ישראל. המצה מסמלת את כל מצבינו אשר נתחדש מאז, מצבינו כעם ה', אשר ה' הוא אלוקינו והוא נעשה פודינו עזרינו ומגיננו. כאשר נעשה לאלוקינו משמעות הדבר היא שהוא יתברך מנהיג אותנו בהשגחה מיוחדת כאב הנושא את בניו ורועה את צאן מרעיתו ברחמים ובאהבה.

והנה הצורך הקבוע והבסיסי ביותר של האדם הוא המזון, והוא נאלץ בכל עת להתייגע ולמצוא את מזונו. אולם עם ישראל מזונם הוא מאת ה' בהיות שהם עמו המיוחד לו והוא משגיח עליהם בהשגחה מיוחדת הוא אשר מספק להם את מזונותיהם כמלך המנהיג את עמו. וזה עיקר מהותו של החג הזה, במה שהקב"ה לקחנו להיות

חוזרים להשתעבד עבור מזונם. השחרור על ידי ה', מצויין על ידי כך שהוא נתן לנו מאז לחם לאכול.

בגין הרעב שהיה בארץ ישראל ירדו למצרים

והרי כל הסיבה שבגינה נתגלגלו אבותינו וירדו לגלות מצרים, החלה משום שבארץ ישראל היה רעב ולא היה לחם לאכול, וירדו אבותינו בני יעקב לשבור בר במצרים, א"כ חסרון הלחם הוא היה סיבת הירידה לגלות. ובמצרים החלו המצרים להשתעבד בנו עד שנעשינו עבדים. ואז אמר הקב"ה לישראל, הריני מוציאכם מארץ מצרים. והרי אין לכם לחם לאכול, בואו להיות סמוכים על שולחני ותצאו לחירות עולם.

ד' דרגות של לחם ה' שאכלו בני ישראל מצאתם ממצרים

והנה איתא בחז"ל כי משירי המצה של יום היציאה אכלו שלושים יום עד י"ד אייר. הרי שלחם זה היה "לחם נס" - לחם ה'. כמו שדרשו עה"פ (שמות יב, לד) וישא העם את בציקו טרם יחמץ, משארותם צרורות בשמלותם על שכמם. משארותם אלו השיריים, שיירי המצה מאותה סעודת ה' של קרבן פסח. ומשיריים אלו אכלו חודש תמים עד שהקב"ה הוריד להם את המן. וא"כ סעודותיהם במשך אותו חודש היו מלחם נס, ולחם נס היינו לחם ה'.

עוד אמרו חז"ל שאותם משארותם - אותה שארית המצה שאכלו כל אותו חודש עד שירד המן טעמו בו טעם מן - תניא אידך ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וכי ארבעים שנה אכלו והלא ארבעים שנה חסר שלשים יום אכלו אלא לומר לך, עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן. (קידושין לח.) ומן הריהו לחם ה' כפשוטו, לחם שמים.

א"כ סעודתם הראשונה בליל היציאה היתה ממש קודש, ולשאחריה שלושים יום היו שיריים מן הקודש. וביום ט"ו אייר החל לרדת להם 'מן' מן השמים. מן הוא לחם שמים. לחם ה' היורד מלעילא - מקום ה'. - ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח, וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו, לחם

להדיא שאותו מזון שסיפקם בעת היציאה, זה עניינו של חג המצות, שסיפקם מזון לשובע מאז יציאתם ממצרים.

חירות מתבטאת בלחם, עבדות היא - חוסר לחם. אולם מכיון שלחם מסוג מצה היה מאכלם בעת היציאה, לכך קבעה תורה כי המצה היא שתציין את לחם הגאולה.

עיקר מציאותו של בן חורין - בלחמו המזומן לו לאכילה

עיקר מציאותו והוויתו של האדם כמציאות עצמאית ובן חורין, היא בלחמו המזומן לו לאכלה. מי שאין לו לחם הרי הוא מוכר עצמו לעבד ומאבד את חירותו. ונעשה מאוכלי שולחן אדונו. וכפי שמצינו שעבד כהן אוכל בתרומה, כי חלק מרכזי במציאות העבד הוא מה שהוא מאוכלי לחם אדונו. וכך מסופר בתורה בפרשת ויגש שכל ארץ מצרים מכרו עצמם ואת אדמתם לעבדים לפרעה, עבור הלחם בעת שנת הרעב. תחילה מכרו את בהמתם, וכאשר תם הכסף והמקנה, מכרו את אדמתם וגווייתם.

כאשר יש לאדם מה לאכול ואפילו רק לחם צר, לא ימכור את עצמו בשום אופן לעבד, כי הרי העבדות הינה השפלה נוראה. העבד אינו שייך לעצמו אלא לאדונו, והוא חסר חירות, חסר כבוד, וחסר אישיות עצמאית. יש בעבדות ירידה ופחיתות ממעלת האדם, למעין דרגת בהמה.

אך כשכבר גם לחם אין לאכול, אזי העבדות טובה ממות. וכדכתיב - 'טוב לנו עבוד את מצרים ממותינו במדבר'. עניינו של העבד הוא בכך שאפילו לחם אין לו, כי אם היה לו לחם לא היה מוכר את חירותו להיות לעבד. ומשום כך, ענין היציאה, החירות והעצמאות מצויין בלחם דווקא. כי רק מכיון שנעשו ישראל סמוכים על שולחן ה', על ידי כן נפטרו מעבודת מצרים. שמעתה אינם צריכים להשתעבד לפרעה, עבור פת לחם.

העבד אינו באפשרותו להמלט, כי אין לו מזון לאכול, לא כל שכן עם שלם. אילו היו יוצאים בעצמם לא היה להם מה לאכול במדבר, הרי היו

מלחמו, וכביכול אמר לנו הקב"ה, בני, מעתה סמוכים הנכם על שולחני ולכו אכלו בלחמי, ואכילת המצה מציינת מצב חדש זה.

ליל פסח - סעודת ה'

ובמהלך זה יתוסף משנה טעם במצוות הלילה הראשון של פסח, אשר כולם מצוות של אכילה, פסח מצה ומרור. יש כאן סעודה גדולה של מצוה. סעודת הסדר באה לציין את הסעודה הראשונה אשר בה נעשינו לעם ה' והחילונו לאכול על שולחנו, ובאותה סעודה נתן לנו ה' לאכול מהמצה - הלחם שלו, ומקרבת הפסח - הבשר שלו. ויש בזה להודיע לנו כי מעתה אנו אוכלים משלו כי אנחנו שלו.

וכן איתא במדרש כי ענין סעודת קרבן הפסח, היינו שה' עושה סעודה לבניו בפסח. סעודת הפסח היא תחילת הכניסה והסמיכות אל שולחן ה'. סעודה של בשר ולחם, משולחן ה'. הבשר הוא בשר קדשים ממש, שהוא חלק ה' וכן הלחם - המצה, היא לחם מיוחד המורה על לחם שהחלו לקבל משולחן ה'.

סעודת הסדר באה לציין את הסעודה הראשונה אשר בה נעשינו לעם ה' והחילונו לאכול על שולחנו, ובאותה סעודה נתן לנו ה' לאכול מהמצה - הלחם שלו, ומקרבת הפסח - הבשר שלו.

בראשונים מובא מנהג קדמון, להניח בקערה על השולחן שלשה מיני תבשילים. בשר וביצה וגם דג. ואיתא (דעת זקנים מבעלי התוספות על הפסוק 'ואכלו את הבשר'), כי ענין הדג כנגד סעודת לוי. והבשר כנגד שור הבר, והביצה כנגד העוף הנקרא 'זיז שדי'. שכל אלו יהיו בסעודת העתיד לבוא שיערוך הקב"ה לצדיקים. וצריך לדעת, מה הענין לתת בסעודת הפסח סממני סעודת העתיד לבוא. ועל פי הדברים האמורים יש לבאר, כי מאחר שסעודת הפסח והמצה היא סעודת ה', על כן מציינים, את הסעודה בו תהיה השלימות הגדולה של אכילת כנסת ישראל על שולחנו של הקב"ה, שהיא סעודת לוי. כי בלילה זה חוגגים את מה שנכנסנו לאכול משולחן השם ומלחנו.

אבירים אכל איש צידה שלח להם לשובע (תהילים עה) ובגמרא - לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו (יומא עה:). ומזון שמיימי זה נכנס בקרבם לפתוח לבם להשכילם הבנת התורה ושכל להבין. וכדכתיב (נחמיה ט, כ). ורוחך הטובה נתת להשכילם ומנך לא מנעת מפייהם וכדאיתא בזוהר - דדא איהו נהמא דאחכימו ביה ישראל חכמתא עלאה דאורייתא, ועאלו בארחה (ח"ב דף קפג). ומהמן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת - ארץ ישראל.

ונמצא שזכו ישראל לארבע דרגות של לחם ה'. הראשונה - קדשים ממש, קרבן פסח והמצה שבאה עמו. השנייה - שיירי קדשים שהיו לחם נס והיה בהם טעם מן. שלישית - המן עצמו, לחם מן השמים.

והדרגא הרביעית, כשנכנסו לארץ ישראל, ואכלו מעבור הארץ, שאמנם הלחם שבה הוא ארצי ואינו לחם ניסי כבמדבר, אך הוא לחם ה', כי הארץ היא ארץ ה', ככתוב "כי לי הארץ". והיא הארץ אשר ה' דורש אותה תמיד. ועיני ה' בה מראשית השנה עד אחרית שנה.

מצה, לחם קדשים - לחם ה'

נתבאר כי הלחם בא לציין כי בני חורין אנו, ולחמינו לחם חירות הוא, מלחם ה'. ומה שהוא מצה הוא כדי להזכיר את חפזון היציאה.

אמנם יש להוסיף, כי עצם היות הלחם מצה מורה על ענין זה של לחם ה'. שהרי כל המנחות באות מצה, ככתוב - 'כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ, כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' (ויקרא ב, יא). [ובטעם הדבר שהשאור והחמץ נאסרו להקרבה על המזבח. נתבאר במקו"א].

והנה איסור הקרבת החמץ לה' אינו שייך ליציאת מצרים והחפזון. אלא דין זה מלמדנו כי המצה מצד עצמה היא הלחם הראוי להיות לחם ה', והחמץ אינו ראוי להיות לחם ה'. אם כן גם עצם צורת המצה יש בה ציון וביטוי על היותה לחם ה'. נוסף על ציון מאורע יציאת מצרים בחפזון.

כלומר כשהוציאנו ה' ממצרים נתן לנו לאכול